

Székely-Doby-András

Szélel szemben: India gazdasága az ezredfordulón

1. Az elmúlt évek világgazdasági fejleményei senkit sem tölthetnek el túlzott optimizmussal. 1997–98-ban tört ki a délkelet-ázsiai pénzügyi válság, melynek tovagyrúzó hullámai más kontinenseken is éreztették hatásukat, ráadásul sokak számára világossá vált, hogy a nemzetközi pénzügyi rendszer számos gyengeséggel küzd, a piac mindenhatóságába vetett hit pedig – úgy tűnik – egyre inkább illúzióvá válik. Az új évezred recesszióval köszöntött be az Egyesült Államokban, véget vetve a második világháború utáni időszak leghosszabb fellendülésének. Az információs-technológiai forradalom kezdeti lendülete alábbhagyott, erősen megcsappantak a beruházások, a NASDAQ-részvényindex harmadára esett vissza. Jóllehet az úgynevezett *új gazdaság* nem tűnt el teljesen, sőt, hozadéka igen jelentősnek mondható, új eszközök beszerzése helyett a vállalatok más módon reagáltak a recesszióra. A gazdasági nehézségeket csak tetézték a szeptember 11-i események, melyek közvetlen hatásai ugyan nem voltak jelentősek, pszichológiai következményei azonban még ma is komoly veszélyforrást jelentenek. Sokan várták, hogy a lassuló amerikai „lokomotív” helyére más lép majd, elsősorban az Európai Unió, de ez nem következett be, ráadásul a harmadik erőközpont – Japán – esetében sem várhatunk mostanában újabb csodát. Vannak azonban olyan régiók is a világgazdaságban, melyek a kedvezőtlen környezet ellenére jól teljesítettek az elmúlt években. Nagy örömünkre ezek között említhetjük – több kelet-közép-európai országgal egyetemben – hazánkat, de ide tartozik a világ két legnépesebb országa, Kína és India is. Viszonylagos zártságuk következtében mindketten sikeresen védekeztek a 98-as válság kedvezőtlen hatásai ellen, és úgy fest, hogy a világméretű recesszió sem törte meg lendületüket. Itt azt szeretnénk bemutatni, hogy India miképp reagált az elmúlt évek világgazdasági változásaira, ezek milyen hatással voltak teljesítményére, végül az IT-forradalom megtorpanása hogyan érintette az ország legdinamikusabban fejlődő szektorát, a számítógépes szolgáltatásokat és a szoftveripart.

2. A változások Indiában sohasem varázsütésre következtek be: hosszú évtizedek, gyakran évszázadok kellettek egy-egy jelentősebb átalakuláshoz. A tradicionális szektor még ma is igen fontos szerepet játszik az ország gazdaságában, az úgynevezett nem szervezett (unorganized) szféra a nemzeti jövedelem 60%-át adja. A háziipar és a mezőgazdaság (ami a GDP egynegyedét teszi ki) a hagyományos indiai életmód szerves része, a falu és a vidék változása igen lassú. Mivel a munkaerő jó része nem a szervezett szektorokban dolgozik, mind a foglalkoztatottság, mind a munkanélküliség mérése igen nehéz. A 2002/2003-as felmérések szerint az ezredfordulón a munkaerő létszáma 363 millió főt

tett ki, amelyből 337 millió volt a foglalkoztatott, azaz több mint 26 millió a munkanélküli. Ez valamivel több mint 7%-os munkanélküliséget jelent, szemben az 1993-as 6%-kal (igaz ugyanakkor, hogy a 80-as évek közepén 8% felett volt a munkanélküliek aránya). A foglalkoztatottak 57%-a a mezőgazdaságban, negyede a szolgáltatások terén dolgozik, és csupán 18%-uk talál munkát az iparban. Az állami alkalmazottak száma 2000-ben 19 millió fő volt. Jó eredményeket ért el India az éhezés visszaszorítása terén: a krónikusan éhezők aránya vidéken az elmúlt években 12 ezrelékről 6 ezrelékre, míg a városokban 7 ezrelékről 2 ezrelékre csökkent. Ugyanezek az adatok a szezonális jellegű éhezés tekintetében 26-ról 19, illetve 6-ról 4 ezrelékre való visszaesést mutatnak. Számos kormányprogram indult a szegénység ellen is, mint például a Vízkínálati Program vagy a Vidéki Infrastruktúra-fejlesztési Alap. A szegénység mellett sok évszázadon át a mérhetetlen gazdagság is megtalálható volt az elitek körében. A függetlenség után a helyzet annyiban módosult, hogy a maharadzsa kincsei az állam tulajdonába kerültek, a felbecsülhetetlen vagyonok pedig elapadtak. A jólét ugyanakkor egyre nagyobb rétegeknek vált elérhetővé, olyannyira, hogy mára már mintegy kétszáz millióan élnek nyugat-európai normák szerint is viszonylagos jólétben. Az 1991-ben kezdődő reformfolyamat keretében fokozatosan liberalizálni kezdték a külgazdasági szférát, megindult – ha lassan is – a külföldi tőke beáramlása, megélénkült a külkereskedelem. A középosztály számára a liberalizáció új lehetőségeket nyitott mind a pénzügyi-befektetési lehetőségek, mind pedig a fogyasztás területén. Az indiai felsőoktatás – a brit elitképzés nyomdokain haladva – évről évre több tízezer igen jól képzett szakembert bocsát ki, különösen a műszaki- és a természettudományok területén. Emellett igen nagy azon diákok száma is, akik – minthogy családjuk megengedheti magának – külföldön folytatják tanulmányaikat, elsősorban neves brit és amerikai egyetemeken. Bár sokan visszatérnek hazájukba, többségük mégis Amerikában jut jól fizetett állásokhoz. Akárhogy is, az indiai mérnökök, matematikusok, fizikusok, csillagászok és természetesen a számítástechnikai szakemberek a világ élvonalába tartoznak, értékes humán erőforrás-tartalékot jelentve az országnak. E lehetőségek kihasználására, valamint az egyre gyorsuló globalizációs folyamatok kényszerei közepette, az utóbbi évtizedben kifejlődött és megerősödött India leggyorsabban növekvő iparága, a számítástechnikai és szoftverszolgáltatások ágazata.

3. A 90-es évek első felében az indiai gazdaság növekedése átlagosan 7% körül mozgott, ami óriási lelkesedéssel töltötte el a szakembereket. Úgy érezték, a gyors növekedés hatására végleg sikerülhet leszámolni a szegénységgel, és a modernizációs folyamat is megélénkülhet. Sokan azonban úgy gondolták, hogy a változások üteme csupán átmeneti, az átalakulás (tudniillik a piacgazdaság kiterjesztése) sebességének lecsökkenése után a növekedés üteme is visszaesik majd. Attól is féltek, hogy az amerikai (és ezen keresztül a világgazdasági) konjunktúra megszűnésével a növekedési kilátások a világon mindenhol jelentősen romlani fognak. A 90-es évek második felében 5-6% körüli szintre csökkent a bővülés üteme. A délkelet-ázsiai pénzügyi válság – jóllehet nem érintette mélyen a szubkontinentst – hatása jól tetten érhető volt a mutatók változásában.

Azóta a helyzet – úgy tűnik – stabilizálódott: az 1999/00-es gazdasági évben Indiában a reálnövekedés 6,1%, a következő évben pedig 4,4% volt, a recesszió első évében – 2001/02-ben – 5,6%-ot, a legutóbbi időszakban pedig (ugyan még csak előzetes becslés alapján) 4,4%-ot mértek. Az évtized elején még komoly aggodalmakra adott okot a magas infláció, volt olyan időszak, amikor az árszínvonal egyetlen év alatt 14%-kal emelkedett. Az évtized végére enyhült az inflációs nyomás, olyannyira, hogy 2000 eleje óta sem a termelői, sem a fogyasztói árindex növekedése nem haladja meg az 5%-ot. 2002/03-ban az előző 4,4%-on, utóbbi pedig 3,2%-on állt. Magasak viszont a kamatlábak: jelenleg a központi bank irányadó rátája 6,25%, ami nemzetközi viszonylatban meglehetősen soknak számít. Látható, hogy a reálkamatok is kedvezőek, így nem meglepő, hogy a rúpia dollárhoz viszonyított árfolyama stabilan a 46–48 rúpia/dolláros sávban mozog. A megtakarítások továbbra is igen magasak: a háztartások jövedelmük 22%-át nem költik el, ráadásul ennek felét pénzügyi eszközökbe fektetik. Érdekességképpen említsük még meg, hogy a fogyasztási szokások mennyire mások itt, mint egy fejlett nyugati országban: a háztartások jövedelmüknek még mindig közel felét alapvető szükségleti cikkek – étel, ital, dohány – beszerzésére fordítják.

4. A kedvező kilátások és a relatív magas kamatlábak egyaránt vonzó feltételeket biztosítottak a külföldi tőke számára. Bár az 1998-as események után a beáramlás India irányában is visszaesett, már 2000-re elérte a válság előtti szintet, azaz meghaladta a 10 milliárd dollárt. Nagyjából azóta is ennyi külföldi tőke jön be évente (2001/02-ben például 10,4 milliárd dollár érkezett). Ebből közel 4 milliárd dollárt tettek ki a külföldi közvetlen befektetések, de a portfólióberuházások összege is 2 milliárd dollár volt. Érdekes tendencia figyelhető meg a két típus egymáshoz viszonyított arányának eltolódásában. Korábban a portfóliótőke mennyisége meghaladta a közvetlen befektetéseket az évtized elején – a liberalizációs folyamat kezdetén – gyakorlatilag még nem beszélhetünk működőtőke-beáramlásról (1991/92-ben például mindössze 129 millió dollár érkezett Indiába), miközben a portfólióbefektetések összege meghaladta a 4 milliárd dollárt. Azóta a trend megfordult, és 2002 volt az első olyan év, mikor több működőtőke jött be, mint portfólió. Az ország nemzetközi tőkemérlege azonban még egy fontos sajátosságot mutat: igen jelentős a külföldről érkező transzferek aránya. Az Indiába beáramló külföldi tőke sem abszolút értékében, sem pedig az ország nagyságához mérve nem túl jelentős, ám nem szabad elfelejtenünk, hogy a folyamat csak mintegy tíz éve indult meg, és azóta – főleg a közvetlen beruházások esetében – töretlenül javul a helyzet. Összehasonlításképpen: 2001-ben a térség országai közül (Japánt leszámítva) Kína vonzotta a legtöbb működőtőkét, 46,8 milliárd dollár értékben, és mind Szingapúr, mind Thaiföld megelőzte Indiát, 8,6 milliárd, illetve 3,8 milliárd dollárral. Indiába viszont ebben az évben már több tőke érkezett, mint akár Indonéziába vagy Koreába.

5. Természetesen az ország vezetése is tisztában van azzal, hogy mennyire fontos a beáramló külföldi tőke, ezért minden lehetőséget megragad annak érdekében, hogy a kedvező folyamatokat fenntartsa, sőt, tovább erősítse. A Vajpayee-kormány tehát további könnyítéseket vezetett be a külföldi tőke becsalogatásának előmozdítására. Többek kö-

zött engedélyezték a 100%-os külföldi tulajdont az infrastruktúra területén, a többségi tulajdont a bankszektorban és megtették a kezdeti lépéseket a teaszektor liberalizációja irányában is. Fontos ösztönzőt alkalmaznak azon a külföldi vállalatok esetében, melyek új technológiát hoznak be az országba (azaz előmozdítják a technológiatranszfert): lényegesen jobb jogdíjfeltételek vonatkoznak rájuk ezentúl. Mindez persze csökkenti a költségvetési bevételeket, és akadályozza az évek óta halmozódó deficit lefaragását. Sokan úgy vélik, hogy a korábban beígért szigor csupán a választásoknak szólt, és így próbált a mérsékelt nacionalista, jobbközép koalíció még több szavazatot nyerni. A másik oldal viszont azt hangsúlyozza, hogy a költségvetés hosszú távú kötelezettségei nem is nagyon tennék lehetővé a kiadások nagyarányú visszafogását. A hiány mindenesetre elég ijesztő méreteket öltött: 2002/03-ra elérte a GDP 10%-át, miközben a kamatterhek immár a kiadások negyedére rúgnak. Ha összeadjuk a kamatkidadásokat, a védelmi kiadásokat és a kormányzati támogatásokat, szubvenciókat, az összes költségvetési kiadás 60%-át kapjuk. Itt érdemes megjegyezni, hogy India hadserege az egyik legnagyobb a világon: létszáma több mint 1 millió fő, és atomfegyverek is rendelkezésre állnak. Bár a Pakisztánnal szembeni ellentétek hol felerősödnek, hol alábbhagynak, a katonai készség egyáltalán nem hagy alább. A kiadások igen jelentősek, sőt, az elmúlt években folyamatos növekedést mutattak: 2001-re már megközelítették a 12 milliárd dollárt, azaz a GDP 3%-át. Ebből is látszik, hogy a kormányok mozgásteret a költségvetés alakításában meglehetősen korlátozott. Végül említsük meg, hogy India esetében számottevő a tőkeáramlás is (a múlt évben elérte az 1 milliárd dollárt).

6. 2001/02 nem csak a közvetlen külföldi befektetések terén hozott kedvező eredményeket, de 23 év elteltével ismét többletet mutatott a folyó fizetési mérleg is. A sorozatos deficitet sikerült lefaragni, és a 2002-es gazdasági év végére a bevételek 1,4 milliárd dollárral meghaladták a kiadásokat. India a második világháború után importhelyettesítő iparpolitikát folytatott, nagy hangsúlyt helyezve a lehető legnagyobb önállóságra. Az 1991-es reformok azonban megváltoztatták a helyzetet, (legalábbis részlegesen) felszabadult az import, ami új lehetőségeket nyitott a már említett tehetős középosztály számára. Nem csoda, hogy 1991-ben a behozatal mintegy 10 milliárd dollárral haladta meg a kivitelt. A külkereskedelmi mérleg a 90-es évek folyamán tovább romlott, és 1999/2000-re elérte a 17 milliárd dollárt. A következő két évben aztán némileg javult, de tavaly még így is 13 milliárd dolláros hiány mutatkozott. Mindez az export és az import dinamikus bővülése mellett ment végbe: az évtized elejéhez képest a kivitel két és félszeresére, a behozatal kétszeresére nőtt. Először 2000/01-ről 2001/02-re fordult elő, hogy az export stagnáljon, az import pedig 1 milliárd dollárral – abszolút értékben is – csökkenjen. Ebben valószínűleg a világgazdasági recesszió hatását fedezhetjük fel. A folyó fizetési mérleg a külkereskedelmi mérleggel szemben pozitív szaldóval zárt, tehát a szolgáltatások és jövedelmek terén a szufficit több mint 13 milliárd dollár kellett, hogy legyen. Egy olyan országban, ahol a bruttó hazai termék kevesebb mint 500 milliárd dollár, ez az összeg igen jelentősnek mondható. Miből tevődött mindez össze? Egyrészt több millió indiai munkavállaló tartózkodik tartósan vagy átmenetileg külföldön

(elsősorban a gazdag arab olajországokban és az USA-ban), ahonnan rendszeresen utalják haza (indiai viszonylatban magas) fizetésüknek egy részét. E transzferek évről évre nőnek, de a 90-es évek második fele óta stabil értéket mutatnak, 2001/02-ben meghaladták a 12 milliárd dollárt. A magánátutalások tehát jelentősen javítják a szolgáltatások mérlegét, de majdnem ugyanilyen fontos az egyéb szolgáltatások kategóriája is, melynek nettó többlete 3,8 milliárd dollár volt, 14,7 milliárdnyi bevétellel és 10,9 milliárdos kiadással. Ebbe a csoportba tartoznak többek között a már korábban említett szoftver- és számítógépes szolgáltatások, melyek exportbevétele 2001/02-ben 10 milliárd dollárt tett ki. Ezekről később részletesebben is szólunk.

7. A legfontosabb indiai exportcikkek csoportját – csakúgy, mint az elmúlt évszázadokban – textil- és bőripari termékek alkotják. Ruhák, cipők, textilanyagok jelentik a legfőbb bevételi forrást, a 45 milliárd dolláros export 22,1%-át. Igen jelentős a drágakő- és gyémántkivitel is, az összes exportbevétel 16,7%-a származik innen. Ezen kívül említésre méltó még a gépipari és a vegyipari termékek kivitele is, melyek összesen közel 30%-ot tesznek ki. Az exporttal szemben az import jóval diverzifikáltabb, a legtöbbet energiahordozókra, főként olajra költenek. Az 58 milliárd dollárból több mint 15 milliárdot fordítanak erre a célra. Fontos tételt jelentenek az ékszergyártás nyersanyagai is, a gyémánt, az arany és az ezüst. Erre összesen a kiadások 17,8%-a megy el. Tőkejavakra 6,4 milliárd, elektronikai cikkekre 4,3 milliárd, vegyipari termékekre pedig közel 3 milliárd dollárt költenek. Jól látható, hogy az indiai gazdaság erősen függ az olajimporttól, éppen ezért minden közel-keleti krízis veszélyeket rejt a külkereskedelem egyensúlya tekintetében. India legfontosabb partnerei az Egyesült Államok, az Európai Unió (ezen belül is Nagy-Britannia), valamint Japán. Ezen kívül természetesen az olajexportáló országok is fontosak a behozatalban (továbbá a már említett jövedelemtranszferek vonatkozásában is kitüntetett szerepet játszanak). India exportteljesítménye ázsiai összehasonlításban azonban továbbra is szerénynek mondható, főleg Kína 267 milliárd, Korea 150 milliárd, Szingapúr 122 milliárd és Malajzia 88 milliárd dolláros kiviteléhez képest. De még Thaiföld is megelőzi Indiát, 65 milliárd dolláros teljesítményével. A növekedési lehetőségek azonban Indiában elég jók ebben a tekintetben is, főleg, ha meggondoljuk, hogy 1990/91-ben az export mindössze 18 milliárd dollárt tett ki. A jelek szerint sem a délkelet-ázsiai pénzügyi válság, sem pedig a világgazdasági visszaesés nem érintette túlságosan mélyen India külgazdaságát. Egy alig észrevehető visszaeséstől eltekintve mind a külkereskedelem, mind a tőkebeáramlások stabilak maradtak az ezredfordulón, ami részben a még mindig meglehetősen nagyfokú zártságnak, részben pedig a külkereskedelem specifikus vonásainak köszönhető. Még ennél is érdekesebb azonban a szolgáltatásexport alakulása, ezen belül pedig a szoftver- és számítógépes szolgáltatások nyújtása külföldiek számára, ami a folyó fizetési mérleg egyik legfontosabb bevételi forrásává vált az elmúlt években.

8. India komparatív előnyei olyan területeken mutatkoztak meg az elmúlt évtizedben, melyek általában nem megszokottak egy fejlődő ország esetében. A kelet-ázsiai kis tigrisek esetében már tapasztalhattuk, hogy a legfejlettebb technológia előállítására (és ehhez

persze felhasználása is) kiváló kitörési pontot jelenthet olyan országok számára, melyek viszonylag jól képzett, ugyanakkor alacsony költségű munkaerővel rendelkeznek, miközben az ország vezetése az ipar- és kereskedelempolitikát ennek megfelelően képes alakítani, ráadásul a vállalati szerkezet is megfelel a kitűzött céloknak. India esetében azonban az ipari fejlettség szintje nem igazán teszi lehetővé a fent említett stratégia követését, ami – mint láthattuk – meg is mutatkozik a külkereskedelem szerkezetében. Ugyanakkor számos olyan előnnyel találkozhatunk itt, mely más ázsiai országokban nem mutatható ki. Ezek közül talán a legfontosabb a kvalifikált, angolul kiválóan beszélő munkaerő, mely még ázsiai viszonylatban is olcsónak számít. Ehhez jön még a műszaki és természettudományi oktatás magas színvonala, folyamatos utánpótlást biztosítva a munkaerőpiacon. Ilyen jellegzetességekkel nem meglepő, hogy India olyan területeken tudott sikeresen bekapcsolódni a nemzetközi munkamegosztásba, ahol a fent említett sajátosságok fontosak. A legkézenfekvőbb ilyen ágazat a számítástechnika. A kis tigrisekkel ellentétben azonban nem a hardvergyártás, hanem a szoftveripar vált a húzóerővé, mivel itt viszonylag csekély tőkebefektetéssel kiépíthető az a háttér, mely lehetővé teszi magas szintű szolgáltatások nyújtását. Az internet elterjedése gyors – azonnali – *on-line* kommunikációt tesz lehetővé a világ távoli területei között, ráadásul a fő megrendelőktől, az amerikai cégektől való időeltolódás további lehetőségeket biztosít, hiszen amíg az USA-ban éjszaka van, a kívánt szolgáltatásokat a világ másik felén nappal tudják elvégezni a szakemberek. Az angol nyelv kiváló ismerete – ami Indiában a sok használatban lévő nyelv miatt minden értelmiségi számára alapvető követelmény – az ázsiai féltekén szinte egyedülálló jellegzetesség, és olyan területeken, mint például a számítástechnikai szolgáltatások, ahol a kommunikáció rendkívüli jelentőséggel bír, kiváló komparatív (és kompetitív) előnyt jelent.

9. A szolgáltatásexportot általában az jellemzi, hogy az exportáló ország területén zajlik az a tevékenység, amelyet az „importőr” igénybe vesz, azaz házhoz jön a vásárló. A szoftver- és egyéb számítástechnikai szolgáltatások esetében azonban más a helyzet, senkinek sem kell elhagynia saját országát, az információ áramlik egyik helyről a másikra. A globalizálódó világban a gyors és olcsó digitális adattovábbítás már nem okoz problémát. Ennek kihasználására fejlődött ki alig egy évtized alatt az indiai szoftver- és számítógépes szolgáltatások iparága, melynek exportbevételei 2002/03-ben elérték a 10 milliárd dollárt. Az iparág egészében a növekedés évek óta 30% körül mozog, amivel ma már egyértelműen India legdinamikusabban bővülő gazdasági ágazatává vált. Az információs-technológiai konjunktúra idején ez a növekedés szinte természetesnek tűnik, egyáltalán nem az azonban a 2001-es visszaesés után. Az Egyesült Államokban a beruházások, ezek közül is az információs és kommunikációs eszközökre költött összegek, az elmúlt két évben jelentősen redukálódtak. A visszaesés nem csak az amerikai gazdaságot érintette, hanem mindazokat a fontos külföldi beszállítókat is, akik e beruházási javakat előállítják. Ezek a – legtöbbször távol-keleti illetőségű – gyártók tehát szintén megsínylelték a recessziót, ám úgy tűnik, India pozíciói a kedvezőtlen folya-

matok ellenére nemhogy romlottak volna, hanem egyenesen javultak. Minek volt ez köszönhető?

10. A számítógépes szolgáltatások és szoftverek külföldiek részére történő eladásokból az indiai cégek 2002/03 folyamán 10 milliárd dolláros bevételre tettek szert. Ebből a szoftverek értékesítése önmagában 7,6 milliárdot tett ki, 1,7 milliárd dollárral meghaladva az előző évi bevételeket. Paradox módon a gyors növekedés legfőbb oka a világgazdaság lelassulása volt. Recessziók idején ugyanis a legtöbb vállalatnál a pótlólagos beruházások helyett inkább olyan kérdések merülnek föl, hogy hol lehet a költségeket a legkisebb veszteség árán lefaragni. A *cost-cutting* és az *outsourcing* az ilyenkor legtöbbet hangoztatott kifejezések közé tartozik. Olyan forrásokat és beszállítókat keresnek, akik – jelentős minőségromlás nélkül – még olcsóbban képesek együttműködni. A felhalmozott hardver és infrastruktúra működtetése, használata és karbantartása nem könnyű és nem olcsó feladat, nem meglepő tehát, hogy a költségek lefaragása itt is előtérbe került. Olyanok számára próbálják kiadni ezeket a munkákat, akik gyorsan és olcsón dolgoznak. Az indiai cégek pedig pontosan ilyenek. Így válik érthetővé, hogy miért virágzik fel pont mostanában az indiai szoftveripar. Természetesen felmerülnek kérdések is. Egyrészt, eddig miért nem nekik adták ki e feladatokat? Másrészt, lehet, hogy visszaesés nélkül is, előbb-utóbb az indiaiak betörték volna a piacra? Az első kérdésre a válasz az indiai reformok lassúságában, a változások új keletiségében és a bürokráciától való félelemben rejlik, míg a második kérdésre azt felelhetjük, hogy bár hosszú távon a világgazdasági eseményektől függetlenül is valószínűsíthető lett volna India felfutása, a történetek mindenképpen jelentős pótlólagos lökést adtak az üzlet terjeszkedésének. Az iparágban India súlya a világpiacon már közel 2%, ráadásul relatíve magas a hazai résztvevők aránya. A szolgáltatások terén a külföldi transznacionális társaságok súlya 45%-ot, a szotverpiacon viszont csak 22%-ot tesz ki. Mindez fontos lehet abból a szempontból, hogy a körülmények változása esetén itt kevésbé problematikus a külföldi cégek esetleges kivonulása, ami egyes hardvervállalatoknál komoly belső feszültségek okozója lehet (lásd például az IBM és Magyarország esetét). Az indiai cégek külföldi partnereinek nagy része amerikai vállalat: a bevételek 63%-a származik tőlük, míg Európából 26%, Japánból pedig csupán 4%.

11. A szoftver- és más információs technológiai szolgáltatások mellett az IT által lehetővé tett szolgáltatások területén is jól teljesít India. Olyan, úgy nevezett *back-office* tevékenységekből, mint vevőszolgálat, könyvelés, telemarketing, adatbázis-kezelés, adó- és személyzeti nyilvántartás a múlt évben 2,4 milliárd dolláros bevétel származott. A legnagyobb transznacionális társaságok fokozatosan bővítik indiai leányvállalataikat: a GE Capital például 13 ezer, a Citicorp 3 ezer, az AmEx pedig 2 ezer főt foglalkoztat különböző irodáiban. Meglehetősen lassan ugyan, de megindult a telekommunikációs szektor liberalizációja is: 6,7 milliárd dollárnyi befektetést eszközöltek ezen a területen, melyből a külföldi működőtőke közel 2 milliárd dollárt tett ki. Végül említsük meg a kockázati tőke egyre növekvő jelentőségét is. Olyan gyorsan fejlődő ágazatokban ugyanis, mint a szoftveripar, a folyamatos innovációk sok pénzbe kerülnek. Ennek finanszí-

rozására pedig a kockázati tőke – megfelelő biztosítékaival – jó lehetőségeket kínál. 2002/03 folyamán az ilyen irányú elkötelezettségek összértéke meghaladta az 1,2 milliárd dollárt.

12. India elmúlt évekbeli teljesítménye a fentiek tükrében már önmagában is figyelemre méltó, még inkább az azonban a kedvezőtlen világgazdasági környezet figyelembe vételével. A recesszió ellenére mind a belső, mind a külső folyamatok megnyugtató képet mutatnak: gyors növekedés, relatíve alacsony infláció, pozitív folyó fizetési mérleg, növekvő mennyiségű tőkebeáramlás, bőséges valutatartalékok és erős rúpia. Sem a délkelet-ázsiai pénzügyi válság, sem pedig az amerikai visszaesés nem okozott megtorpanást az országban, sőt, a recesszió által kiváltott költségcsökkentés iránti igény miatt egyre több vállalat „fedezi fel” Indiát. A hardver eszközökbe történő beruházások visszaesését nem követte a szoftverek és IT-szolgáltatások igénybevételének hasonló csökkenése, ami jó kilátásokkal kecsegtet India számára. A pozitív fejlemények számba vétele mellett azonban nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy India világviszonylatban még mindig igen szegény országnak számít. Sok helyütt okoz gondot az alapvető létszükségleti cikkek beszerzése, a higiénia teljes hiánya és a túlnépesedés. A túlbürokratizált és kevésbé hatékony kormányzati működés sem ad okot túlzott optimizmusra. A fentieket is mérlegelve, a szoftveriparnak a szakemberek által jósolt további gyors növekedése (egysek egy évtized múlva már 80 milliárd dolláros bevételt prognosztizálnak) hatalmas előrelépést jelentene ugyan, ám nem valószínű, hogy valódi kitörési pont lehetne a gazdaság – és így az ország – egésze szempontjából.

* * * * *